

Utvecklingsstrategi

av Jonas Högquist
Utvecklingsstrateg, Högsby kommun

Sammanfattning

Levande miljöer med historiskt innehåll är bra livsmiljöer. De bidrar till trivsel, känsla av samhörighet och sammanhang. De kan ge oss inblick i historien och perspektiv på vår egen samtid och utveckling.

Inledning

Redan i översiktsplanen från 1989 angav kommunen att ett kulturmiljöprogram skulle tas fram, liksom information kring hur underhåll samt ny-, till- och ombyggnader skulle utföras för att inventera och bevara kulturvärdena i Högsby kommun. Av olika anledningar har dock framtagandet av ett kulturmiljöprogram fått stå åt sidan och det först under senare år som denna ambition har kunnat förverkligas.

Tanken är att kulturmiljöprogrammet ska utgöra en kunskapsbas och vara vägledande för fysisk planering i den kommunala verksamheten, likväl som det ska utgöra ett stöd för såväl fastighetsägare som organisationer och företag.

Levande miljöer med historiskt innehåll är bra livsmiljöer. De bidrar till trivsel, känsla av samhörighet och sammanhang. De kan ge oss inblick i historien och perspektiv på vår egen samtid och utveckling.

Kulturmiljöprogrammet är därmed också en viktig pusselbit i förverkligandet av kommunens vision – *Högsby kommun 2025*¹ – som bl a lyfter fram

Högsby kommun som en attraktiv och välmående kommun där det finns goda förutsättningar för människors utveckling.

Strategin har, mot bakgrund av ovanstående, därför som syfte att fungera som vägledning i förverkligandet av kulturmiljöprogrammets goda ambitioner.

Bakgrund

Planerna på framtagandet av ett kulturmiljöprogram för Högsby kommun har funnits sedan flera år tillbaka, kommunen angav redan i översiktsplanen från 1989 att ett kulturmiljöprogram skulle tas fram, liksom information kring hur underhåll, ny-, till- och ombyggnader skulle utföras för att inventera och bevara kulturvärdena i kommunen, men det var först under våren 2015 som planerna blev verklighet då Högsby kommun även blev beviljade bidrag av Länsstyrelsen i Kalmar län för framtagandet av ett kulturmiljöprogram. Arbetet har, med hjälp av expertis ifrån Kalmar läns museum, sedan dess mer eller mindre pågått oavbrutet och kommer att vara färdigställt under hösten 2018.

Syfte

Kulturmiljöprogrammet syftar till att uppmärksamma värdefulla kulturmiljöer som belyser kommunens historia från forntid till nutid. I programmet beskrivs kulturmiljöernas karaktär och kvaliteter tillsammans med rekommendationer om varsam hantering av kulturmiljön.

¹ KF § 5 2016-02-01 – Vision Högsby kommun (DNR: KU.2015.179).

Kulturmiljöprogrammet är tänkt att fungera som ett kunskapsunderlag för kommunens tjänstemän och politiker vid planläggning och lovgivning, samt i arbetet med att bevara, använda och utveckla kulturmiljöer för att skapa en attraktiv kommun och livsmiljö. Kulturmiljöprogrammet kommer även att nyttjas för att sprida information om kommunens historia till såväl befintliga som presumtiva invånare och besökare, bl. a genom att fungera som läromedel i skolan och som underlag för framtagandet av turistguider. Den övergripande målsättningen är att kulturmiljöprogrammet ska bli lättåtkomligt och användbart!

Syftet med själva utvecklingsstrategin är att med utgångspunkt i kulturmiljöprogrammets övergripande syfte tydliggöra Högsby kommuns intentioner av densamma. Utvecklingsstrategin anger därför riktlinjer för det framtida utvecklingsarbetet, utan att för den skull utge sig för att vara facit för framtida insatser och aktiviteter inom vare sig, i strategin omnämnda verksamheter, eller de i kulturmiljöprogrammet utvalda områdena. Respektive verksamhet inom Högsby kommun står sig fria att själva hitta nya och innovativa sätt att nyttja kulturmiljöprogrammet. Utvecklingsstrategin bör därför och mot bakgrund av detta, utslutande ses som en inspirationskälla för ett fortsatt arbete av en sedan lång tid tillbaka påbörjad samhällsutveckling.

Kulturmiljöprogrammets uppbyggnad och utformning

Kulturmiljöprogrammet är uppbyggt av en för Högsby kommun präglad kulturmiljöprofil, vilken definierar och ligger till grund för de specifika områden som sedermera beskrivs i själva kulturmiljöprogrammet. Nedan följer mer utförliga beskrivningar av Högsby kommuns kulturmiljöprofil samt kulturmiljöprogrammets uppbyggnad och utformning med utgångspunkt i kulturmiljöprofilen.

Vad är en kulturmiljö?

En kulturmiljö är en miljö som har påverkats av människor och som på något sätt berättar om människors liv. Det kan vara allt från exempelvis fornlämningar i skogen, husgrunder, vägar, gamla byggnader, byar, kyrkor, ståtliga herrgårdar, torp och odlingslandskapet till moderna bostadsmiljöer, industrier, vattenkraftverk, stationsmiljöer och idrottsanläggningar. Ja, med andra ord det mesta som vi ser omkring oss!

Kulturmiljöprofil

Inledningsvis arbetades en kulturmiljöprofil för Högsby kommun fram. Kulturmiljöprofilen definierar vad Högsby kommun har och som speciellt profilerar och gör kommunen unik i regionen. Profilen har sedan fungerat som en ledstjärna i arbetet i med kulturmiljöprogrammet.

Kulturmiljöprofilen består av tre huvudområden, vilka alla på olika sätt har präglat Högsby kommun och som än idag har stor inverkan på kommunens utveckling och framtid. Kulturmiljöprofilens tre huvudområden är:

Skogsbygden

Stora delar av Högsby kommun präglas av skog. Skogsbygden är ett sammansatt landskap med olika sorters skogar, sjöar, våtmarker och jordbruksmarker. Ett landskap som ständigt växlat efter hur människorna brukat naturen.

- Skogsbondens landskap – Miljöer och objekt som speglar det traditionella, animaliebaserade jordbruket och området odlingsförutsättningar.
- Skogen som industriell resurs – Miljöer och objekt som speglar hur skogens naturtillgångar tagits tillvara som industriell resurs.

Sjöar och vattendrag

I Högsby kommun går Emåns dalgång som en livsnerv genom landskapet. Emån har varit en grundförutsättning för många kulturmiljöer. Ån har erbjudit en rik livsmiljö med fisk, villebråd, frodiga marker och bördiga odlingsjordar. Lämningsningar visar att människor slagit sig ned kring Emån ända sedan stenåldern. Kring ån och dess tillflöden har bygder växt fram, där vattnet och markerna närmast vattnet varit viktiga resurser.

- Emådalens kulturlandskap – Miljöer och objekt som speglar hur de bördiga markerna utmed Emåns dalgång brukats.
- Vattnet som resurs – Miljöer och objekt som speglar hur sjöarna och vattendragen nyttjats som kraftkälla samt hur de påverkat dess närmaste omgivning.

Färdstråken

Genom Högsby kommun löper flera historiskt viktiga kommunikationsstråk (långvariga/högtrafikerade), såväl på land som utmed vattnet. Stigar och vägar har följt ådalar och åsryggar, som den kungliga landsvägen Stockholm – Kalmar vilken än idag är en av länets viktigaste kommunikationsleder. Färdstråken och det logistiskt strategiska läget har gett upphov till mötesplatser, miljöer som använts, upplevts och formats av många människor.

- Vid vägen – Miljöer och objekt som omfattar historiskt viktiga färdstråk. Mötesplatser som uppkommit eller gett upphov till viktiga vägar och vägskäl. Objekt som har en tydlig relation till vägar.
- Handelsplatser – Miljöer och objekt som speglar handelns betydelse för bygden.
- Järnvägens miljöer – Miljöer och objekt som speglar järnvägens betydelse i området.

Kulturmiljöprogrammet

Kulturmiljöprogrammet för Högsby kommun består av 21 olika områden ifrån norr till söder, öst till väst, med utgångspunkt i ovan nämnda kulturmiljöprofil. Respektive område i kulturmiljöprogrammet beskrivs i sin tur utifrån principen med ett huvudområde och ett kärnområde. Definitionen av ett huvudområde respektive kärnområde lyder enligt följande:

Huvudområden

Huvudområden är områden med höga kulturhistoriska värden. De bidrar till förståelsen för kärnområdena, genom att belysa ortens landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

Kärnområden

Kärnområden är områden med särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningsningar och/eller landskapsobjekt. De områden som lyfts fram i kulturmiljöprogrammet och som speglar kärnan av Högsby kommun med utgångspunkt i kulturmiljöprofilen är:

- Berga gård
- Berga samhälle–Elsabo–Skruvshult
- Björkshult
- Böta kvarn
- Drageryd–Blankan–Lillsjödalen
- Fagerhult
- Farshult–Tränsjömåla
- Fågelfors–Lilla Klobo
- Grönskåra–Högsby-Århult
- Hornsö
- Högsby tätort
- Jonas Stolts kyrkväg
- Kronobo–Foglebo
- Liskatorp–Tribäck
- Långemåla–Bötterum
- Nötåns anläggningar
- Ruda gård och samhälle
- Skälsbäck–Horna
- Staby
- Träthult
- Ytterby

Nyttjande av Kulturmiljöprogrammet

I grund och botten ska kulturmiljöprogrammet utgöra en kunskapsbas och vara vägledande för fysisk planering i kommunen, och kunna användas för att formulera visionära och övergripande framtidsperspektiv med fokus på samverkan och regional utveckling, varför det även kommer att bli ett tematiskt tillägg till översiktsplanen.

Den grundläggande tanken med kulturmiljöprogrammet är i hög grad essentiell, dock föreligger det vid ett sådant nyttjande av programmet en risk i att endast ett fåtal personer (oftast redan invigda) tar del av dokumentet, varför det med en hög grad av sannolikhet kan bli en dyrbar (i egenskap av såväl pengar som nedlagd arbetstid) ”Hyllvärmare”.

Mot bakgrund av ovanstående har vi därför ambitionen att kulturmiljöprogrammet i så stor utsträckning som möjligt ska vara en källa till kunskap och upplevelser i vardagen. Kulturmiljöprogrammet kan med stor sannolikhet nyttjas inom flertalet verksamhetsområden, dock har vi valt att framförallt fokusera på följande verksamheter, där vi också ser att kulturmiljöprogrammet kommer att bidra till en positiv samhällsutveckling:

- Fysisk planering
- Skolan
- Turism & Besöksnäring

Fysisk planering

Inom den fysiska planeringen utgör kulturmiljöprogrammet en kunskapsbas vid bedömning av sökta åtgärder såsom bygglov, marklov och rivningslov. Att på ett enkelt sätt kunna hitta exakt vad det är i en kulturmiljö som utgör de största

värdena är en viktig väg till en rationell och rättvis bedömning. Programmet möjliggör en bredare syn på, och ett bättre underlag för bedömning av, de effekter på omgivningen som kan uppstå av en enskild åtgärd.

I ett vidare perspektiv kommer kulturmiljöprogrammet även att utgöra en viktig del vid detalj- och översiktsplanering, inte minst då några av de områden som lyfts fram i kulturmiljöprogrammet även berörs av riksintressena Högsbyåsen [H58] och Emådalen [H70]². Hur dessa ska tillgodose framgår av kommunens översiktsplan³ och kulturmiljöprogrammet utgör då ett alldeles utmärkt komplement till denna, och kan samtidigt ge en indikation på var det kan vara värdefullt att göra fördjupningar av översiktsplanen.

I den dagliga verksamheten kommer kulturmiljöprogrammet att bidra till verksamhetsutveckling genom att huvudområden och kärnområden läggs in som ett lager i den web-karta (GIS) som används dagligen av de handläggare som arbetar med fysisk planering, miljö och andra verksamhetsområden. På så sätt bidrar även digitaliseringsens möjligheter till att öka kulturmiljöprogrammets nyttjandegrad. Detta kommer även att på sikt bidra till att alla ansökningar om t ex bygg- eller rivningslov får en utförligare kulturhistorisk motivering till ett eventuellt beviljande eller avslag.

Skolan

I Läroplanen för Grundskolan⁴ framgår det bl a i ämnena Historia och Samhällskunskap att eleverna ska utveckla kunskaper och insikt om att det förflutna präglar vår syn på nutiden och därmed uppfattningen om framtiden. Eleverna ska få förståelse för olika kulturella sammanhang och levnadssätt och undervisningen ska ge eleverna

2 Riksintressen för kulturmiljövården – Kalmar län (H), Swedish National Heritage Board– Riksantikvarieämbetet

3 Högsby kommun, Översiktsplan 2012, Del II Markanvändning – Områdesbeskrivning

4 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet – Reviderad 2017, Skolverket, www.skolverket.se

förutsättningar att tillägna sig en historisk referensram och fördjupad förståelse för nutiden. Vidare ska eleverna utveckla förståelse för sina egna och andra människors levnadsvillkor, betydelsen av jämställdhet, hur olika intressen och åsikter uppstår och kommer till uttryck och hur olika aktörer försöker påverka samhällsutvecklingen, och därigenom ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar.

Kulturmiljöprogrammet kan här spela en viktig roll, inte minst då det visar på hur samhället, i detta fall Högsby kommun, har utvecklats över tid och varför samhällsstrukturen är uppbyggd på ett visst sätt. Framförallt då kulturmiljöer är miljöer som har påverkats av människor och som på något sätt berättar om människors liv, såväl förr som nu.

Kulturmiljöprogrammet kommer således att fungera som ett potentiellt läromedel i ovanstående ämnen i Grundskolan, framförallt på Låg- och Mellanstadiet, men i viss mån även på Högstadiet. Tanken med att i första hand nyttja kulturmiljöprogrammet på Låg- och Mellanstadiet är att i ett så tidigt skede som möjligt ge eleverna ökade förutsättningar för en förståelse för det samhälle de lever i idag. Samtidigt kan en ökad förståelse om Högsby kommun och dess framväxt sannolikt också bidra till att underlätta arbetet med integrationen. Flertalet elever i grundskolan är idag av utländsk härkomst, varför det svenska samhället och inte minst Högsby kommun kan kännas främmande. Kulturmiljöprogrammet kan då bidra till en ökad förståelse för det nuvarande samhällets uppbyggnad och underlätta integrationen.

Hur kulturmiljöprogrammet rent praktiskt ska nyttjas på bästa sätt i undervisningen överläts till verksamheten att själva avgöra, målsättningen är dock att alla elever i grundskolan över tid ska få kännedom om kulturmiljöer och dess grundläggande innebörd.

Turism & Besöksnäring

I kulturmiljöprogrammet lyfts flertalet intressanta platser och potentiella besöksmål fram, såväl ur ett historiskt som kulturhistoriskt perspektiv, varför programmet utgör en gedigen kunskaps- och inspirationskälla för såväl Kultur- och fritidsförvaltningen (inte minst turistbyrån) och de som besöker och turistar i kommunen.

Kulturmiljöprogrammet kommer att få stor betydelse vid framtagande av turistbroschyrer och även utgöra ett komplement till dessa. Framtida turistbroschyrer kommer att lyfta fram intressanta platser och besöksmål i kulturmiljöprogrammet, som sedermera kommer att utgöra ett fördjupat kunskapsunderlag för de som är intresserade av att få ytterligare information om de platser och besöksmål som omnämns i broschyrerna. De i kulturmiljöprogrammet och turistbroschyrerna omnämnda besöksmålen kommer att synliggöras genom att markeras ut på kartor och genom tydligare skyltning och vägvisning, vilket lämpligtvis görs i samarbete med representanter för kommunens fysiska planering.

Besöksmålen blir än mer intressanta när de också kan levandegöras genom beskrivningarna i kulturmiljöprogrammet, vilket också bidrar till att utveckla och stärka turismnäringen i Högsby kommun.

Näst steg i utvecklingen blir också att titta på hur vi kan förbättra tillgängligheten till den efterfrågade informationen genom att nyttja digital teknik, t ex genom att på Högsby kommuns hemsida tillhandahålla en digital karta där varje område i kulturmiljöprogrammet är utmarkerat på kartan och klickbart med tillhörande områdesbeskrivning. Förutom att göra hela kulturmiljöprogrammet tillgängligt på kommunens hemsida så finns även planer på att ta fram en app för mobila enheter, där man t ex kan nyttja den mobila enhetens GPS-mottagare för att tillhandahålla information om närliggande besöksmål när man är på resande fot i Högsby kommun.

Uppföljning, utvärdering och utveckling

Det är lämpligt att årligen genomföra en uppföljning av hur kulturmiljöprogrammet nyttjats i de respektive verksamheter som identifierats ovan (*Fysisk planering, Skolan samt Turism & Besöksnäring*), inte minst för att se till så att programmet nyttjats som tänkt och hålls levande, men även för att utvärdera kulturmiljöprogrammets bidrag till respektive ovan nämnda verksamheters utveckling, vilket också har betydelse för framtida nya alternativt reviderade kulturmiljöprogram och presumtiva användningsområden.

Uppföljningen och utvärderingen knyter också ihop de tre olika verksamhetsområdena och bidrar till den gemensamma utvecklingen. Inom den *Fysiska planeringen* kommer man bl a att titta på hur de i kulturmiljöprogrammet utvalda miljöerna ska hanteras; Hur bevara och (om möjligt) vidareutveckla miljöerna i en ständigt föränderlig omvärld? Vad bör specifikt lyftas fram? Som tidigare nämnts (under *Turism & besöksnäring*) finns det fördelar med att dessa frågor diskuteras i

samråd med representanter för Kultur- & Fritidsförvaltningen, inte minst då framtida presumtiva planer kring de olika miljöernas vidareutveckling i hög grad kan komma att påverka turism- och besöksnäringen. Eventuella förändringar av utvalda miljöer påverkar även *Skolan* och deras möjligheter till att nyttja kulturmiljöprogrammet som presumtivt läromedel i ämnena Samhälle och Historia.

Mot bakgrund av ovanstående är det viktigt att de olika verksamheterna planerar för kontinuerliga uppföljningar och utvärderingar av kulturmiljöprogrammet och dess användningsområden, gärna i samråd med varandra.

Tillsammans kan verksamheterna hitta nya infallsvinklar och utvecklingsmöjligheter som kanske annars skulle gått obemärkta förbi, inte minst då de alla har olika utgångspunkter i förhållande till hur de i verksamheten nyttjar kulturmiljöprogrammet. En gemensam utvärdering och uppföljning skapar således nya förutsättningar för en positiv samhällsutveckling i stort.